

PARTIMEDLEMMERNE OG DEMOKRATIET

ROGER BUCH

Partimedlemmer er ikke, som folk er flest. De foregående kapitler har således vist ganske klart, (a) at partimedlemmer er en lille og stadig mindre gruppe borgere, (b) at der er mange afvigelser på de socio-demografiske karakteristika – køn, alder, uddannelse osv. – og (c) at der er en række holdningsmæssige forskelle mellem vælgerne og partimedlemmerne. Tidligere undersøgelser har også fundet klare holdningsmæssige forskelle mellem befolkning og landsmødedeltagere (Kristensen, 1980) og mellem befolkningen, formændene for de lokale partiforeninger og kommunalpolitikkerne (Buch Jensen, 2000: 265–307; 1999).

Forventningen til partimedlemmer må altså være, at de er forskellige fra befolkningen, selv om analyserne i kapitel 6 også viste, at forskellene på en række områder nok er mindre udtalte, end mange ville gå ud fra på forhånd. I forlængelse af diskussionen dér ses der i dette kapitel på, hvordan forholdet er, når der fokuseres på vurderingen af, synet på og holdningen til demokratiet.

Umiddelbart kan partimedlemmer forventes at være tro støtter og tilhængere af det repræsentative demokrati, da partierne opfattes som – og også er – et centralt element i det repræsentative demokrati. Denne forventning undermineres dog af det faktum, at partier jo også er en integreret del af andre politiske styreformere, som det i ekstrem form ses i totalitære politiske systemer.

Partimedlemmer kan inden for den danske repræsentative model på den ene side ses som demokratiets fanebærere, der ved deres medlemskab, støtte og aktiviteter holder gang i partierne, som løser vigtige opgaver i demokratiet. Partimedlemmerne er ofte tættere end andre på politikere og det politiske system, med bedre indflydelsesmuligheder, og derfor kan medlemmerne forventes at være mere positive over for demokratiet.

På den anden side kan de imidlertid også ses som demokratiets stormtropper, som på grund af deres ønske om politisk forandring er kritiske over for

såvel den konkrete politik som det demokratiske systems måde at fungere på. Derfor kan de også forventes at være mere kritiske demokrater og også mere villige til forandringer og reformer af demokratiet end andre. Det kunne især være en forventning til de politiske yderfløje, at de er fjernere fra den realpolitiske magt, står uden for forligene og konsensuspolitikken og netop derfor vil være mest systemkritiske og villige til at ændre de demokratiske spilleregler.

At opstille entydige forventninger til partimedlemmernes demokratiske holdninger er altså ikke uden videre muligt, og derfor vil dette kapitel da også cirkle om og indkredse partimedlemmernes demokratiske holdninger og først efterlæanden muliggøre såvel en generel som en mere partispecifik besvarelse af spørgsmålet: Er partimedlemmer demokratiets tro støtter og fanebærere, eller er de i højere grad kritiske og reformivrige stormtropper?

Netop demokratiske holdninger har på mange måder været centrale omdrejningspunkter i dansk politik i de seneste 30 år. Efter jordskredsvalget i 1973 blev en række nye ord som „politikerlede“, „politisk mistillid“ og „levebrødspolitikere“ mere almindelige, og billedet af en politisk elite – og endog et politisk system – ude af trit med befolkningen blev næsten en fast bestanddel af den offentlige debat, selv om det konkrete indhold af kløften skiftede over tid, nogle gange med EF og EU som det, der skilte vandene, andre gange var det flygtninge- og indvandrerpoltikken og andre gange igen noget helt tredje.

Partiernes krise, øgede vælgervandringer, faldende medlemstal og det såkaldte demokratiske underskud blev diskuteret, og fra midten af 1980'erne blev en række demokratiske reformer gennemført, eksempelvis decentralisering til brugerbestyrelser, bruger- og borgerundersøgelser og de såkaldte folkehøringer, som alle finder deres begrundelse i blandt andet udtørringen af de gamle demokratiske kanaler (Vibeke Normann Andersen et al., 1998). I dette komplekse felt, hvor der både er helt konkrete politiske spørgsmål og mere principielle demokratiske værdier såvel som konkrete demokratiske institutioner og en diffus demokratisk tidsånd, finder vi også borgernes og partimedlemmernes demokratiske holdninger.

Afdækningen af disse demokratiske holdninger starter med en afklaring af begreberne demokratisk tillid og mistillid og de mange dimensioner i disse begreber. De fire spørgsmål i medlemsundersøgelsen, som er medtaget for at afdække demokratisynet, sættes ind i denne sammenhæng. Dernæst analyseres de fire spørgsmål, som drejer sig om (1) holdningen til forskellige demokratiske idealmodeller, (2) tilfredsheden med det danske demokrati, (3) tillid-

den til de politiske partier og endelig (4) tilliden til politikere. Analysen bevæger sig altså fra generelle til mere og mere konkrete vurderinger.

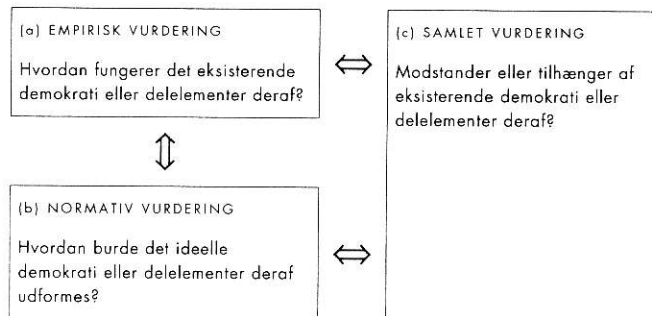
DEMOKRATISK TILLID OG MISTILLID

Demokratisk tillid eller mistillid – uanset om det er i forhold til politikere, politiske partier, den offentlige forvaltning eller det politiske system som helhed – omtales ofte som politikerlede, politisk mistillid eller manglende opbakning til det politiske system, men uden at der ligger en særligt stringent begrebsanvendelse bag. Således bruges begrebet politikerlede ofte i en bred forstand, hvor det kan dække såvel politikerne og de politiske partier som det politiske system. Uklarheden i begrebsanvendelsen gælder dog ikke for den del af den politiske videnskab, som har tillid (eller mangel på tillid) som sit primære forskningsobjekt. Her betones tillidens multidimensionalitet og vigtigheden af at præcisere objektet for tilliden eller mistilliden (Norris, 1999: 1). Begrebmæssig afklaring er også en forudsætning for at kunne analysere partimedlemmernes holdninger til demokrati, og der arbejdes derfor i det følgende med to begrebmæssige sontringer, som beskriver dels de elementer, der indgår i den demokratiske vurdering, dels objektet for den demokratiske vurdering.

Den første sontring er en tredeling i (a) de empiriske elementer (det funktionelle aspekt: Hvordan fungerer det eksisterende demokrati?) og (b) de normative elementer (det holdningsmæssige aspekt: Hvordan burde det ideelle demokrati udformes?) Tilsammen fører det holdningsmæssige og det funktionelle til (c) en samlet vurdering af opslutningen til eller modstanden imod det eksisterende demokrati, jf. figur 7.1.

FIGUR 7.1.

Tre hovedelementer i demokratiske vurderinger

Pilene i figuren indikerer, at der er et tæt samspil, men ikke nogen nødvendig rangordning eller sammenhæng mellem de tre elementer. For den enkelte borger er der ikke nødvendigvis entydige sammenhænge mellem de tre delelementer. Man kan godt være tilhænger af det eksisterende system, på trods af at man synes, det fungerer dårligt (måske fordi alternativerne formodes at være værre), ligesom man kan være modstander af systemet, selv om man synes, det fungerer godt på systemets egne præmisser, (måske fordi man principielt og holdningsmæssigt er tilhænger af et andet system). Ligeledes kan der lægges forskellig vægt på de holdningsmæssige og de funktionelle vurderinger, hvor nogle lægger stor vægt på, hvordan systemet fungerer, mens andre højere grad bygger deres tilslutning eller modstand mod det eksisterende system på deres holdninger. Endelig kan muligheden for inkonsistente holdninger naturligvis ikke helt udelukkes.

Parti- og demokratiteoretikeren Giovanni Sartori (1987: 39-85) betoner således, at de fleste teorier og holdninger om demokrati er kombinationer af normative og empiriske elementer, og han advarer imod to faldgruber: Den ene er hyperrealismen, hvor det eksisterende demokrati accepteres uforbeholdent og under alle omstændigheder ses som den rigtige måde at indrette et demokrati på. Den anden faldgrube er overperfektionismen, hvor rendyrkede normative idealer gøres til målet, og det eksisterende demokrati derfor altid vurderes som demokratisk problematisk og ufuldkomment.

Den anden begrebmæssige sontring er en specificering af fem objekter for holdninger til demokratiet. Sontringen mellem forskellige objekter er konventionel og i øvrigt en videreudvikling af Eastons opdeling i støtte til fællesskabet, regimet og autoriteterne (Easton, 1975; Norris, 1999: 10). De demokratiske holdninger kan være rettet imod (i) det demokratiske fællesskab som helhed. De kan også relatere sig til styret, som igen kan opdeles i (ii) styrets principper, (iii) styrets funktionsmåde og (iv) styrets institutioner. Endelig kan de demokratiske holdninger være rettet mod (v) enkelte aktører i demokratiet. Opsplitningen i fem objekter gør det muligt at etablere et kontinuum fra en diffus holdning til systemet som helhed til en meget specifik holdning til de konkrete politiske aktører. For hvert objekt kan der som nævnt også sondres mellem en normativ, en empirisk og en samlet vurdering, jf. figur 7.1. Med kombinationen af de tre former for vurdering og de fem objekter fås figur 7.2 med i alt 15 kombinationsmuligheder. I figuren er indføjet de fire aspekter, som analyseres i det følgende.

FIGUR 7.2.

Tre vurderingselementer i demokratiske holdninger og fem objekter for demokratiske holdninger

	VURDERINGSELEMENTER			
	OBJEKT:	(a) EMPIRISK VURDERING	(b) NORMATIV VURDERING	(c) SAMLET VURDERING
DIFFUS VURDERING 	(i) Politisk fællesskab			
	(ii) Styrets principper		1) Synet på demokratiske idealmodeller	
	(iii) Styrets funktion			2) Tilfredshed med demokratiet
	(iv) Styrets institutioner			
	(v) Styrets aktører	3) Tilliden til partier		
KONKRET VURDERING 		4) Tilliden til politikere		

Desværre tager undersøgelser og diskussioner af holdninger til demokratiet sjældent udgangspunkt i en sontring mellem objekt og vurderingselementer, hvad der for eksempel betyder, at vurderinger af enkelte objekter bruges til at karakterisere befolkningens generelle syn på demokratiet, eller at empiriske konstateringer bruges til at karakterisere befolkningens normative positioner. Eksempler på det sidste kan være, at faldende medlemstal i partierne, faldende kandidatantal ved kommunalvalgene eller faldende valgdeltagelse ureflekteret tolkes som udtryk for, at der er krise eller problemer i partierne, i det lokale demokrati eller for demokratiet som helhed. Disse empiriske forhold kan imidlertid lige så vel ses som udtryk for en stigende demokratisk tilfredshed, som skaber passivitet (Buch, 2001: 13-41).

Et andet problem er, at de fleste undersøgelser af holdninger til demokrati ikke fanger hele det spektrum af holdninger, som ses i figur 7.2, men kun medtager nogle af dem. Det gælder for så vidt også denne undersøgelse af partiernes medlemmer, som kun havde plads til fire spørgsmål om demokratiholdninger, og som af hensyn til sammenligning med borgernes holdnin-

ger derfor har anvendt spørgsmål, som tidligere har været anvendt i de forskellige undersøgelser af borgernes demokratisyn. De fire spørgsmål er indplaceret i figur 7.2. Som det ses, rammer de ret bredt på forskellige sider af demokratiet, hvilket giver mulighed for en forholdsvis nuanceret beskrivelse af holdningerne, selv om den ikke kan blive udtømmende. De fire spørgsmål har i figuren numre, der også afspejler rækkefølgen i gennemgangen: Først sættes fokus på de demokratiske idealmodeller, dernæst på tilfredsheden med demokratiet, og til slut ses på tilliden til partier og politikere.

HOLDNINGEN TIL DEMOKRATISKE NORMATIVE IDEALMODELLER

Det er i de senere år blevet hævdet – således af Lars Torpe og Jørgen Goul Andersen (2000) – at danskerne holdningsmæssigt er klart tilhængere af det deltagerdemokratiske ideal. Men hvad er præmisserne bag konklusionen om, at borgernes demokratiidealer er deltagerdemokratiske? Argumentationen skal citeres i sin helhed:

Som omtalt ... har modstillingen mellem konkurrencedemokrati og deltagerdemokrati imidlertid mistet relevans som normativ diskussion. I dansk sammenhæng er det næppe at gå for vidt at hævde, at idealet om deltagelse langt hen ad vejen har vundet. Det har gennem årtier været indskrevet i Folkeskolens formålsparagraf, og det er også tydeligt fra undersøgelsen her, at danskerne langt bedre vil kunne identificere sig med de grundlæggende principper i deltagerdemokratiet end i konkurrencedemokratiet. Således blev undersøgelsens svarpersoner bedt om at tage stilling til spørgsmålet: „Nogle mener, at demokratiet først og fremmest betyder retten til at stemme, og at det er bedst, hvis borgerne tier mellem valgene og overlader det til politikerne at styre. Andre mener, at demokratiet også er muligheden for at påvirke beslutningerne mellem valgene.“

Respondenterne blev bedt om at angive deres holdning på en skala fra 1 til 5, hvor 1 står for, at det er bedst, hvis man overlader det til politikerne at bestemme, og 5 står for, at demokrati også er muligheden for at påvirke beslutningerne mellem valgene. Gennemsnittet var så højt som 4,4, altså en stærk opbakning til det deltagerdemokratiske princip (Torpe & Goul Andersen, 2000: 153-154).

Både argumentationen, spørgsmålsformuleringen, svarmulighederne og tolkningen er problematisk; her skal blot fire forhold fremhæves: For det

første kan folkeskolens formålsparagraf næppe hævdes at være nogen stærkere indikator for det danske demokrati end eksempelvis grundloven og valgloven, som klart udstikker en overvejende konkurrencedemokratisk model. For det andet bruges et spørgsmål, hvor konkurrencedemokrati angiveligt også skulle betyde, at det er bedst, at borgerne tier mellem valgene. Hvor denne operationalisering tager afsæt – demokratiteoretisk eller i den danske politiske virkelighed – er uklart og forekommer umiddelbart at savne såvel teoretisk som empirisk grundlag. For det tredje betyder anvendelsen af formuleringen „det er bedst, hvis borgerne tier mellem valgene og overlader det til politikerne at styre“, at svarene i lige så høj grad kan tolkes som en måling af danskernes holdning til ytringsfrihed som en måling af holdningen til de to demokratimodeller. For det fjerde udelukker svarmuligheden „at demokratiet også er muligheden for at påvirke beslutningerne mellem valgene“ ikke en konkurrencedemokratisk model. Både i teorierne om konkurrencedemokrati og i den demokratiske praksis udelukker det, at politikerne træffer beslutninger ikke, at borgerne også forsøger at påvirke beslutningerne mellem valgene. Alt i alt er det både problematisk at benytte det anvendte spørgsmål til måling af danskernes grundlæggende demokratiske positioner og at anvende svarene som grundlag for konklusioner om danskernes grundlæggende holdninger til demokratiet.

For at analysere medlemmernes forhold til demokratiet er det derfor nødvendigt med en teoretisk afklaring og en bedre spørgsmålsformulering. Den mest udbredte opdeling i typer af demokrati, som findes i studier af danskernes demokratiske holdninger, sonder mellem to demokratityper, nemlig konkurrencedemokrati og deltagelsesdemokrati, jf. figur 7.3. Modstillingen er groft sagt mellem på den ene side det faktisk eksisterende repræsentative demokrati og på den anden side kritikerne fra især den politiske venstrefløj om konkurrencedemokratiets elitisme og opstillingen af et deltagelsesdemokratisk alternativ til det bestående system.

Denne opdeling er imidlertid for unuanceret, da der ikke tages højde for en lige så vigtig kritik fra den politiske højrefløj, som kritiserer det repræsentative demokrati for at krænke borgernes rettigheder – især ejendomsretten – og alternativt foreslår et demokrati, som enten i sin rene form er en natvægterstat eller minimalstat – eller i det mindste sætter langt skarpere grænser for statens muligheder for indgreb i borgernes rettigheder.

Denne tredeling af demokratiteorierne udspringer af David Helds analyse af demokratiteoriernes udvikling, som udpeger fire hovedstrømninger blandt demokratiteoriene. På den ene side det eksisterende repræsentative

FIGUR 7.3.

Vigtige aspekter af konkurrencedemokratiet og deltagelsesdemokratiet

KONKURRENCEDEMOKRATIET	DELTAGELSEDEMOKRATIET
1. Demokrati er en politisk metode; et middel til at træffe politiske beslutninger gennem eliternes konkurrence om folkets stemmer ved periodiske og frie valg.	1. Demokrati er et ideal, der realiseres, når alle borgere aktivt tager del i alle de politiske beslutninger, der vedrører dem.
2. Vælgerne udøver kontrol over lederne gennem vælgersanktionen: i kraft af truslen om at afsætte de valgte ledere sikres, at de politiske beslutninger er i overensstemmelse med befolkningens (flertallets) interesser.	2. Folkets kontrol ligger i medbestemmelsesretten og direkte deltagelse i beslutningerne.
3. Deltagelsesbegrebet er snævert: politisk deltagelse = valgdeltagelse.	3. Deltagelsesbegrebet er bredt: det omfatter både en mangfoldighed af aktiviteter rettet mod politiske beslutninger samt deltagelse på andre områder.
4. Deltagelsen er indirekte: folket deltager ikke direkte i formuleringen af politiske beslutninger, men vælger ledere, der bemyndiges til at træffe bindende beslutninger.	4. Deltagelsen er både direkte og indirekte: ved siden af den indirekte deltagelse bør folket direkte tage del i beslutningerne på forskellige områder.
5. Deltagelsen er instrumentel: den sigter på udvælgelse af politiske ledere og derigennem påvirkning af politiske beslutninger. Deltagelsen har en beskyttende funktion.	5. Deltagelsen er instrumentel og et mål i sig selv: ud over at påvirke politiske afgørelser har deltagelsen en opdragende og udviklende funktion for det enkelte menneske.
6. Politisk lighed = lige og almindelig valget; lighed i mulighederne for at øve indflydelse.	6. Politisk lighed = lighed i evner til at forsvare og fremme interesser; lighed i faktisk indflydelse og magt.

Kilde: Goul Andersen (1998: 219), som har figuren fra Damgaard (1980: 21). Dog har Goul Andersen ikke medtaget pkt. 6, som er tilføjet her.

demokratis teorier: konkurrence-elitisme (blandt andet Schumpeter og Weber) og pluralisme (blandt andet Dahl) og på de to andre sider den deltagelsesdemokratiske kritik primært fra det politiske venstre (blandt andet MacPherson) og den såkaldte legal-demokratiske kritik fra det politiske højre (blandt andet Nozick og Hayek) (Held, 1989). De to første teorier (konkurrence-elitisme og pluralisme) slås sammen her, da de grundlæggende er enige om at anbefale det eksisterende repræsentative demokrati og kun adskiller sig i begrundelserne herfor og i den mere specifikke forståelse af, hvordan systemet virker.

I figur 7.4 ses derfor en oversigt over de tre demokratiske hovedpositioner. I midten ses repræsentationsdemokratiet, som anbefaler et demokratisk system lig de eksisterende vestlige demokratier, øverst i figuren udfordringen fra det politiske højre (beskyttelsesdemokrati) og nederst udfordringen fra det politiske venstre (deltagelsesdemokrati), hvor de to sidste anbefaler hver sit alternative idealsamfund, hver sit utopia. Hermed er allerede antydning af konflikten mellem teorierne: Repræsentationsdemokrati som det bestående systems teori, der primært søger sin begrundelse i at være en adækvat empirisk beskrivelse af de bestående systemer, som det nu engang er, og deltagelsesdemokraterne og beskyttelsesdemokraterne, som kritiserer det bestående system og søger en normativ begrundelse for, hvordan systemet bør være.

Repræsentationsdemokraterne (og især konkurrence-elitisterne) bygger på et kynisk og forholdvis negativt menneskesyn, som deles med beskyttelsesdemokraterne, der dog sammen med pluralisterne ser lidt mere positivt på det enkelte individs evner og rationalitet, men stadig har et grundlæggende mere negativt menneskesyn, i hvert fald sammenlignet med deltagelsesdemokraterne, der ser borgerne som fanget i udemokratiske systemer, der lægger bånd på mulighederne for menneskelig og personlig udvikling. Det deltagelsesdemokratiske idealsamfund vil ifølge modellen sikre et samfund mere præget af konsensus, som står i modsætning til det konfliktfyldte samfund, som repræsentations- og beskyttelsesdemokraterne går ud fra.

Beskyttelsesdemokraterne adskiller sig især fra de to andre teorier ved synet på ejendomsretten som ukrænkelig og vel at mærke reelt ukrænkelig, ikke kun ukrænkelig på den relative måde, som for eksempel findes i den danske grundlov. Nært forbundet med holdningen til ejendomsretten er synet på *social engineering* og muligheden for at opbygge et velfærdssamfund. Beskyttelsesdemokraterne afviser dette, mens repræsentationsdemokraterne er åbne over for muligheden. Deltagelsesdemokraterne ser med deres opmærksomhed på de politiske konsekvenser af sociale skævheder positivt på etableringen af velfærdssamfund, som kan bryde negative deltagelses- og indflydelsesspiraler, altså ulighedens onde cirkler.

Forskellene mellem teorierne omfatter en lang række nøgledimensioner ud over dem, som er berørt ovenfor, både i synet på politisk deltagelse, politisk lighed, legitimitetsgrundlaget og frihedsbegrebet eksisterer en række konfliktlinjer mellem teorierne, som tilsammen gør teorierne til sammenhængende modeller, som er markant forskellige forståelser af demokratets formål, funktionsmåde og begrundelse. En nærmere redegørelse for det

FIGUR 7.4.
Oversigt over hoveddimensionerne i tre demokratimodeller

	IDEAL	DELTAGELSE	FOLKETS KONTROL	POLITISK LIGHED	FRIHEDS- BEGREB	EJENDOMSRET	ANBEFALING
DELTA- GEL- SE- DEMO- KRATI	Demokrati er et ide- al, som realiseres, når alle borgere tager del i alle de politiske beslutnin- ger, der vedrører dem	Deltagelsesbegrebet er bredt; det om- fatter en mangfoldi- ghed af aktiviteter rettet mod det politi- ske system samt del- tagelse på andre områder	Udøves gennem med- bestemmelsesretten	Knyttet til lighed i evnen til at for- svare og fremme interesser; lighed i faktisk indflydel- se og magt	Positivt (frihed til – muligheder)	Ikke ukrænkelig: Velfærdsstat mulig	Utopia: Polyarki suppleret med øget deltagelse
REPRÆSEN- TATIONS- DEMOKRATI	Demokrati er en po- litisk metode. Et mid- del til at træffe poli- tiske beslutninger gennem eliternes konkurrence om fol- kets stemmer ved pe- riodiske og frie valg	Deltagelsesbegrebet er snævert: Knyttet til det politiske sy- stem og især valg- deltagelsen. Delta- gelsen er indirekte og instrumental	Udøves gennem væl- gersanktionen: I kraft af truslen om ikke at genvælge de politiske ledere sikres, at de po- litiske beslutninger er i overensstemmelse med flertallets interesser	Knyttet til den lige og almindelige valgtret	Positivt (frihed til – muligheder)	Ikke ukrænkelig: Velfærdsstat mulig	Polyarki: Eksisterende vestlige demokratier
BESKYT- TELSE- DEMOKRATI	Beskyttelsesdemokrati er et ideal, der reali- seres, når alle bor- gere beskyttes imod andre borgere eller statens krænkelse af borgernes rettigheder	Deltagelsesbegrebet er snævert: Knyttet til det politiske sy- stem og især valg- deltagelsen. Delta- gelsen er indirekte og instrumental	Vælgerne udøver kon- trol gennem vedtagel- sen af forfatningen og gennem vælgersank- tionen. Begge skal respektere borgernes rettigheder	Knyttet til sikring af rettigheder, som giver mulighed for at varetage retten til især liv, frihed og ejendom	Negativt (frihed fra – fravær af tvang)	Ukrænkelig: velfærdsstat kan ikke retfærdig- gøres	Utopia: Minimalstaten

teoretiske indhold i denne opdeling findes hos Buch (2003), men udspringer grundlæggende af Helds analyse (1989).

Den demokratiteoretiske udvikling siden starten af sidste århundrede har altså udkrystalliseret tre hovedstrømninger, som det er relevant at eftersøge i borgernes holdninger til demokratiet frem for at holde fast i den traditionelle dikotomi mellem direkte og indirekte demokrati, altså deltagelsesdemokrati over for konkurrencedemokrati.

Med dette udgangspunkt kan partimedlemmernes basale demokratiske holdninger analyseres, men som påpeget er operationaliseringen af demokratimodellerne/idealene af afgørende betydning for resultatet. De tre demokratiretninger er operationaliseret som vist nedenfor. Det er for det første værd at bemærke, at svarformuleringerne er normative og viser borgernes ønsker til, hvad demokrati „burde være“, mens svarformuleringen ikke har empirisk sigte og derfor ikke umiddelbart sigter til borgernes vurdering af det eksisterende demokrati. For det andet bør svarmulighederne vurderes kritisk, da det er vanskeligt at spidsformulere de komplekse demokratiteorier i de ganske få sætninger, som svarpersonerne skal tage stilling til i surveyundersøgelser. Der er desuden forskellige problemer med de tre hovedpositioner. Mens det er mindst problematisk at formulere kernen i den deltagelsesdemokratiske og den repræsentative model, er der større vanskeligheder i formuleringen af den beskyttelsesdemokratiske model.

Beskyttelsesmodellen ville – hvis den blev formuleret i sin rene form, dvs. som tilslutning til natvægterstaten – formentlig få samme problem som anvendelsen af en rendyrket deltagelsesdemokratisk formulering, idet meget få er enige i rendyrkede spidsformuleringer, som ses som ekstreme i forhold til det eksisterende repræsentative demokrati og den eksisterende velfærds-

FIGUR 7.5.

Operationaliseringer af de tre demokratimodeller

A siger:	Demokrati burde først og fremmest være en metode til at vælge ledere, som skal træffe de politiske beslutninger.
B siger:	Demokrati burde først og fremmest være borgernes aktive deltagelse i en stor del af de politiske beslutninger.
C siger:	Demokrati burde først og fremmest være en beskyttelse af borgerne mod for omfattende politiske beslutninger. Gennem grundloven eller på anden måde burde demokratiet lægge snævre rammer for, hvad der kan træffes politiske beslutninger om.

stat. For alligevel at finde de borgere, som er enige i beskyttelsesdemokraternes grundlæggende budskab om beskyttelse af borgerne og skarpe grænser for statens opgavevaretagelse, er her valgt en formulering, som netop betoner „beskyttelse mod for omfattende politiske beslutninger“ og „grænser for, hvad der kan træffes beslutninger om“.

Repræsentationsmodellen er formuleret som udvælgelse af ledere, som derefter træffer beslutningerne. Alternativt kunne en mere direkte formulering om at „vælge politikere“ have været brugt.

Deltagelsesmodellen er formuleret, som at borgerne bør deltage aktivt i en stor del af de politiske beslutninger. Som allerede antydnet er det ikke valgt at formulere en mere rendyrket deltagelsesdemokratisk holdning (som eksempelvis, at alle beslutninger skal træffes af borgerne selv), også fordi de fleste tilgange til deltagelsesdemokrati netop afviser sådanne rene former og snarere ser deltagelsesdemokrati som et supplement til det repræsentative demokrati. Med disse metodiske overvejelser *in mente* kan de substantielle resultater vurderes med udgangspunkt i de tre modeller og de svar, medlemmerne og borgerne gav, da de blev bedt om at vælge mellem A, B og C.

For det første er det tydeligt, at der i befolkningen findes meget forskellige opfattelser af, hvordan det ideelle demokrati burde udformes, if. tabel 7.1. Alle tre modeller får opbakning fra store grupper i befolkningen. For det andet er det bemærkelsesværdigt, at et klart flertal på 70 pct. bakker op om de alternative modeller til den eksisterende repræsentative model. Borgerne har altså generelt et andet demokratiideal end repræsentationsdemokratiet. Dette spørgsmål skal analyseres nøjere, hvorefter der tegnes et portræt af, hvilke befolkningsgrupper der vælger hvilke demokratimodeller.

Umiddelbart underbygges opdelingen i de tre teorier af, at partimedlemmerne bakker de tre modeller op som forventet. Størst tilslutning til deltagelsesdemokratimodellen findes på venstrefløjen, mens størst tilslutning til beskyttelsesdemokrati findes på højrefløjen. Deltagelsesdemokratiet er den idealmode, som får størst opbakning, på samme måde som det også ses hos befolkningen. Hverken i befolkningen eller blandt partimedlemmerne dominerer en af modellerne, idet der hele tiden er et flertal, som er tilhængere af de to andre modeller tilsammen.

Forskellene mellem partierne er markante. Beskyttelsesmodellen er kun størst i ét parti, nemlig Dansk Folkeparti, mens deltagelsesmodellen har massiv opbakning i Enhedslisten og SF, noget mindre i Socialdemokratiet, men modellen er dog helt som forventet venstrefløjens foretrukne. Også i Det Radikale Venstre er der klart flertal for deltagelsesmodellen, mens de to

TABEL 7.1.

Partimedlemmernes fordeling på tre demokratimodeller

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET	BOR- GERE
Deltagelses- modellen	84	72	45	57	32	31	33	28	30	39	40
Repræsenta- tionsmodellen	3	11	30	26	44	33	33	37	21	31	27
Beskyttelses- modellen	8	11	18	9	17	20	25	29	42	22	29
Ingen af dem	3	3	2	3	2	3	3	2	2	3	1
Ved ikke	2	3	5	5	5	13	6	4	5	5	3
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	625	538	621	587	481	501	554	576	510	4.968	1.127

Kilde: Borgerne: Gallupundersøgelse gennemført omkring årsskiftet 1998-1999.

ovrigt midterpartier samt Venstre og Det Konservative Folkeparti hælder mere i retning af repræsentationsmodellen, men stadig med mange tilhængere af deltagelsesmodellen.

Konklusionen for såvel partimedlemmer som borgerne under ét er, at der er stor spredning med hensyn til de demokratiske idealer, og at ingen af de tre modeller dominerer. Det gælder også internt i de fleste partier, hvor der kun i Enhedslisten, SF og Det Radikale Venstre er absolut flertal for én model. Hvor Torpe og Goul Andersen i citatet ovenfor nærmest aflyste den demokratiske diskussion og konkluderede, at ét normativt synspunkt havde vundet, og at danskerne bedst kunne identificere sig med deltagelsesdemokratiske principper, er konklusionen her næsten den modsatte: Deltagelsesmodellen har størst opbakning, men over halvdelen af befolkningen og partimedlemmerne tilslutter sig de to andre modeller.

En indvending imod enhver analyse af demokratiske holdninger er, at demokrati er et komplekst fænomen, og at holdningerne derfor også er komplekse og indeholder paradokser og modsatte værdier. Imod den valgte tredeling kan indvendes, at den tager tre delelementer, som indgår i demokratiet som helhed og fremprovokerer et valg mellem dem. De tre delelementer er lederskabselementet (udvælgelsen af ledere/politikere), deltagelselementet (borgernes aktive deltagelse) og beskyttelselementet (frihedsrettigheder og grænser for staten og andre borgers magt).

Kompleksiteten i demokratiet og i holdningerne hertil gør det på den ene side ikke mindre vigtigt at undersøge, hvordan borgerne forholder sig til de teoretiske positioner, som er udviklet i de seneste 100 år, og som netop adskiller sig fra hinanden ved at rendyrke og prioritere de tre delelementer forskelligt. På den anden side er det vigtigt at forsøge at indfange kompleksiteten. Derfor er partimedlemmerne ikke blot blevet bedt om at vælge mellem de tre modeller, men også om at angive deres grad af enighed eller uenighed med de tre demokratimodeller.

Det ses tydeligt i tabel 7.2, at der er stor konsistens i svarene, da de, som har valgt en model, også i 96-99 procents omfang angiver, at de er helt eller delvist enige i modellen, men det ses også, at enigheden ikke for alle er fuldkommen. Hele 30 pct. af dem, som har valgt deltagelsesmodellen, er kun delvist enige, på samme måde som 37 pct. af dem, som har valgt repræsentationsmodellen, og 32 pct. af dem, som har valgt beskyttelsesmodellen.

Procentdifferencerne (PDI) viser, at selv blandt de partimedlemmer, som valgte repræsentations- og beskyttelsesmodellerne, var der henholdsvis et lille (PDI 10 pct.) og et stort (PDI 49 pct.) flertal, som var helt eller især delvist enige i deltagelsesmodellen (jf. tabellens øverste del). Også repræsentationsmodellen finder tilslutning blandt et flertal af dem, som har valgt beskyttelsesmodellen (PDI 17 pct.), mens beskyttelsesmodellen alene finder et flertal af enige/delvist enige blandt dem, som allerede har valgt modellen.

Fordelingen i tabellen viser imidlertid ikke de medlemmer, som måske er lige enige eller uenige i flere af modellerne, og derfor er det for hvert medlem undersøgt, hvordan deres holdning er til de to modeller, som de ikke har valgt som deres foretrukne demokratimodel.

Der ses bort fra dem, der har svaret „hverken/eller“, da det ikke nødvendigvis er udtryk for en mellemposition, men også kan udtrykke en uafklaret position og dermed reelt svarer til at sige „ved ikke“. Herefter sammenlignes svarene for de to fravalgte modeller, og det registreres, om der er større enighed med den ene end med den anden model, eller om graden af enighed er den samme. Resultatet af disse sammenligninger ses i tabel 7.3, hvoraf det fremgår, at for hver model er omkring en tredjedel (34-39 pct.) lige enige/uenige i de to fravalgte modeller.

Deltagelsesdemokraterne fordeler sig ligeligt på de to konkurrerende modeller, mens repræsentationsdemokraterne og tilhængerne af beskyttelsesmodellen har størst sympati for deltagelsesdemokraterne som alternativ til deres fortrukne model.

TABEL 7.2.

Medlemmerne fordelt efter, hvilken demokratimodel de er mest enig i, og graden af enighed i hver af de tre modeller. Pct.

	HELT UENIG	DELVIS UENIG	HVER- KEN/EL.	DELVIS ENIG	HELT ENIG	VED IKKE	I ALT	PDI	N
GRAD AF ENIGHED MED DELTAGELSESMODELLEN:									
Har valgt:									
Deltagelsesmodellen	0	0	1	30	69	0	100	99	2.306
Repræsentations- modellen	9	24	21	31	12	3	100	10	1.110
Beskyttelsesmodellen	3	12	17	43	21	4	100	49	789
Ikke enig med nogen- modellen	2	11	27	37	17	6	100	41	113
Ved ikke	-	6	11	38	16	29	100	48	228
Alle vejret	2	9	10	34	42	3	100	65	4.546
GRAD AF ENIGHED MED REPRÆSENTATIONSMODELLEN:									
Har valgt:									
Deltagelsesmodellen	35	23	11	25	5	1	100	-28	2.119
Repræsentations- modellen	1	1	1	37	59	1	100	94	1.275
Beskyttelsesmodellen	16	18	12	32	19	3	100	17	793
Ikke enig med nogen- modellen	14	9	25	33	15	4	100	25	113
Ved ikke	4	4	7	39	14	32	100	45	226
Alle vejret	20	14	8	32	23	3	100	21	4.526
GRAD AF ENIGHED MED BESKYTTELSESMODELLEN:									
Har valgt:									
Deltagelsesmodellen	28	24	16	23	6	3	100	-23	2.103
Repræsentations- modellen	25	22	18	19	10	6	100	-18	1.112
Beskyttelsesmodellen	0	1	1	32	65	1	100	96	952
Ikke enig med nogen- modellen	12	16	21	28	16	7	100	16	116
Ved ikke	3	5	14	33	9	36	100	34	225
Alle vejret	20	17	13	25	20	5	100	8	4.508

PDI er beregnet som ("Helt enig" + "Delvist enig") ÷ ("Delvist uenig" + "Helt uenig"). Positive værdier udtrykker altså enighed, og negative uenighed.

TABEL 7.3.

Den valgte demokratimodel og sammenligning af graden af enighed med de andre modeller

	MEST ENIG MED DEL- TAGELSESMODEL	MEST ENIG MED REPRÆ- SENTATIONS- MODEL	MEST ENIG I BESKYT- TELSESMODEL	LIGE ENIG	I ALT	N
HAR VALGT:						
Deltagelsesmodel	-	31	32	37	100	1.588
Repræsentationsmodel	40	-	21	39	100	1.031
Beskyttelsesmodel	43	23	-	34	100	592

Deltagelsesmodellen er altså den, flest partimedlemmer vælger, og det er også den model, som vurderes mest positivt blandt dem, som foretrækker de to andre modeller. Det næste spørgsmål er så, hvilke sociale grupper det især er, som støtter op om de tre demokratiidealer – og hvordan fordeler de aktive og passive partimedlemmer sig?

Tilslutningen til repræsentationsmodellen er faldende med faldende medlemsanciennitet, mens kort medlemskab til gengæld øger sandsynligheden for, at medlemmet tilslutter sig deltagelsesmodellen, jf. tabel 7.4 – medlemmer rekrutteret i 1970'erne eller før bakker i mindre grad op om deltagelsesmodellen. Denne tendens genfindes også inden for de enkelte partier (svarfordelingen ikke vist), men dog ikke i de partier, der som helhed domineres af deltagelsesmodellen. Sammenhængen mellem anciennitet og demokratiideal skyldes næppe socialisering internt i partierne til bestemte demokratiske værdier, men formentlig snarere generationsforskelle, da der også findes en tilsvarende klar sammenhæng mellem alder og holdningen til idealmodellerne: Jo ældre, jo stærkere tilslutning til repræsentationsmodellen (og til beskyttelsesmodellen), og jo yngre, jo stærkere tilslutning til deltagelsesmodellen (analysen ikke vist).

Uddannelse har stor betydning for de demokratiske holdninger, tilslutningen til deltagelsesmodellen fordobles med stigende uddannelse. Der er ligeledes et vist samspil mellem alder og uddannelse, da uddannelsesniveaet er højere i de yngre generationer. Nærmere analyser (tabellerne ikke medtaget her) viser inden for de forskellige aldersgrupper en klar sammenhæng med uddannelse, ligesom der inden for de forskellige uddannelsesgrupper ses sammenhæng med alder. Både alder og uddannelse påvirker altså øjensynligt selvstændigt holdningen til de demokratiske idealmodeller kraftigt, hvorimod køn ikke spiller nogen nævneværdig rolle for holdningen, jf. tabel 7.4.

TABEL 7.4.

Partimedlemmernes fordeling på tre demokratimodeller. Pct.

	DELTA- GEL- SES- MODELLEN	REPRÆSEN- TATIONS- MODELLEN	BESKYT- TELSES- MODELLEN	INGEN AF DEM	VED IKKE	I ALT	N
PASSIVE-AKTIVE							
Passiv (0 timer)	41	29	21	2	7	100	2.271
Lidt aktiv (1-5 timer)	51	25	18	2	4	100	1.468
Aktiv (6- timer)	61	19	14	4	2	100	728
ANCIENNITET							
Medlem før 1970	33	35	24	3	5	100	596
Medlem 1970-1979	42	32	18	3	5	100	762
Medlem 1980-1989	49	28	15	3	5	100	938
Medlem 1990-1994	57	22	15	2	4	100	728
Medlem 1995-1997	49	21	22	4	4	100	771
Medlem 1998-2001	47	23	22	2	6	100	1.059
ALDER							
Op til 29 år	59	21	13	3	4	100	445
30-39 år	50	25	17	3	5	100	651
40-49 år	55	22	16	3	4	100	913
50-59 år	52	25	17	2	4	100	1.292
60-69 år	38	29	26	2	5	100	926
70 år og opefter	29	32	28	2	9	100	704
UDDANNELSE							
-8 års skolegang	30	32	27	2	9	100	1.113
9-10 års skolegang	44	25	22	3	6	100	1.302
Stuentereksamen el. l.	55	24	15	3	3	100	2.274
KØN							
Mænd	46	28	20	2	4	100	3.220
Kvinder	49	21	20	3	7	100	1.722

I forskellige sociale grupper er der altså store forskelle i synet på de demokratiske idealmodeller. Deltagelsesmodellen dominerer, men de to andre modeller har også mange tilhængere. Hvad betyder disse idealer så for vurderingen af det eksisterende demokrati, som i sit udgangspunkt er et repræsentativt demokrati? Forventningen må være, at de partimedlemmer, som valgte repræsentationsmodellen, er mest positive, mens de to øvrige modelers tilhængere er mere negative. I det følgende afsnit ses der nærmere på denne forventning.

GENEREL TILFREDSHED MED DEMOKRATIET

Partimedlemmernes generelle tilfredshed eller utilfredshed med demokratiet er undersøgt med spørgsmålet: „Hvis vi ser på den måde, demokratiet fungerer på her i landet, hvor tilfreds er du så?“ Spørgsmålet har de fire svarmuligheder, der ses i tabel 7.5, men i de videre analyser er værdierne 100, 33, -33 og -100 blevet brugt for at forenkle fremstillingen. Partiernes medlemmer er generelt tilfredse med demokratiets funktionsmåde. Det samlede gennemsnit er 30, jf. tabel 7.6, hvilket ligger ret tæt på svarmuligheden „Nogenlunde tilfreds“.

Også den oprindelige svarfordeling før indekseringen viser generelt tilfredshed, jf. tabel 7.5, hvor det også ses, at tilfredsheden ligger tæt på borgernes syn på demokratiet, selv om man må tage det forbehold, at både spørgsmålsformuleringen og svarmulighederne i de tre undersøgelser ikke er helt identiske. Det er dog tydeligt, at partimedlemmerne generelt hverken er mere eller mindre positive end befolkningen som helhed i deres vurdering af demokratiet.

TABEL 7.5.

Tilfredshed med det danske demokrati for partimedlemmer og borgere i 1999 og 2000. Pct.

	UTIL- FREDS	IKKE SÆRLIG TILFREDS	NOGEN- LUNDE TILFREDS	MEGET TIL- FREDS ¹	VED IKKE	I ALT	N
Partimedlemmer, vejret	3	17	61	18	1	100	5.114
Borgere, 1999	2	8	56	33	1	100	1.127
Borgere, 2000	3	22	54	20	1	100	1.000

1. I undersøgelsen er svarkategorien "meget tilfreds" i de to andre "tilfreds".

Kilde: Borgere, 1999: Gallupundersøgelse i forbindelse med projektet "Demokrati, lederskab og politik i danske amter" (Buch Jensen & Ejersbo, 1997); Borgere, 2000: Eurobarometer nr. 56.

Partimedlemmerne er ligesom befolkningen som helhed tilfredse med demokratiet, hvad der bliver tydeligt i en historisk og international sammenligning. Denne store tilfredshed ved overgangen til den 21. århundrede ligger i forlængelse af, at danskerne gennem de seneste 30 år er blevet mere og mere tilfredse med demokratiet. *Eurobarometer*-undersøgelserne har fulgt spørgsmålet siden 1970, og gennemsnittet for EF/EU-landene har i hele perioden svinget omkring 50 pct. af borgerne, som har været tilfredse eller meget tilfredse. Fra at ligge på niveau med eller lidt under EU-gennemsnittet, har den danske befolkning fået en stadigt mere positiv vurdering af demokratiet. Et niveau over 60 pct. blev nået i midten af 1970'erne og steg i 1980'erne til omkring 70 pct., der var tilfredse eller meget tilfredse. I 1990'erne blev der så nået et niveau, hvor andelen af tilfredse og meget tilfredse svingede omkring 80 pct. (Buch, 2001: 27).

Ses der nærmere på tilfredsheden, placerer partierne sig i tre grupper. Den første gruppe består af Enhedslisten og Dansk Folkeparti, der som de eneste af de ni partier ligger markant under det samlede gennemsnit, samtidigt med at de har en negativ værdi (-24), som ligger tæt på svarmuligheden „Ikke særlig tilfreds“, mens de øvrige partier har værdier, som ligger tæt omkring svarmuligheden „Nogenlunde tilfreds“. Mellemgruppen af partier er de øvrige oppositionspartier, med undtagelse af CD. Den tredje gruppe af partier, de mest tilfredse, udgøres af de daværende regeringspartier, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre, samt CD. Vurderingen af demokratiets funktionsmåde hænger altså tilsyneladende sammen med, om ens eget parti sidder på regeringsmagten (eller har været med i regeringen tidligere), men det er dog kun en mindre variation i den brede enighed om at være nogenlunde tilfreds, som vi finder i de fleste af partierne. Undtagelsen er altså yderpartierne på begge fløje, som er utilfredse med demokratiets funktionsmåde, men formentlig er utilfredse på helt forskellige måder, da deres demokratiske idealer peger i helt forskellige retninger, henholdsvis beskyttelses- og deltagelsesdemokrati, jf. ovenfor.

Først skal de sociodemografiske forskelle dog kort berøres (tabel 7.7), med udgangspunkt i samme indeks som i tabel 7.6. Forskellene er meget beskedne, hverken køn, alder, uddannelsesniveau eller anciennitet som partimedlem betyder meget for tilfredsheden med demokratiet. Til gengæld er der en klar sammenhæng mellem medlemsancienniteten og den gennemsnitlige grad af tilfredshed. Partimedlemmer, som har været med fra 1980'erne eller før, er mere tilfredse med demokratiet end dem, som er kommet til senere.

TABEL 7.6.

Medlemmernes gennemsnitlige tilfredshed. 100 svarer til "Meget tilfreds" og -100 svarer til "Utilfreds"

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Gennemsnitlig tilfredshed	-24	26	43	44	39	27	27	24	-28	30
N	632	544	621	602	491	521	576	589	524	5.100

Det kunne skyldes, at partierne især holder på de medlemmer, som er tilfredse med demokratiet, mens mere kritiske forlader partierne, men forklaringen er imidlertid en helt anden.

Anciennitet er jo tæt knyttet til partiets alder, eksempelvis har Enhedslisten næsten kun medlemmer fra 1990'erne, og Dansk Folkeparti har kun medlemmer fra efter 1995, og netop disse partiers medlemmer er markant mere negative end de øvrige partiers. En nærmere analyse inden for de enkelte partier af anciennitetens betydning for tilfredsheden med demokratiet viser imidlertid, at der ingen systematisk sammenhæng er. I nogle partier genfindes mønsteret med faldende tilfredshed ved faldende anciennitet (eksempelvis Dansk Folkeparti), i andre partier er sammenhængen den modsatte (eksempelvis Det Konservative Folkeparti), men i de fleste partier er der ingen klar tendens. Heller ikke anciennitet har altså nogen klar betydning for tilfredsheden med demokratiet, mens der som vist var klare forskelle mellem partierne, hvilket tyder på, at der ikke sker nogen bestemt demokratisk socialisering i partierne eller udskillelse af bestemte holdninger. Forholdet er snarere det, at bestemte partier tiltrækker borgere med bestemte demokratiske holdninger – yderfløjene tiltrækker de mere utilfredse, mens midten tiltrækker de mere tilfredse borgere.

Utilfredsheden på yderfløjene kan enten skyldes utilfredshed med demokratiets konkrete funktionsmåde, en holdningsmæssig afstandtagen fra den repræsentative model eller en kombination af konkret/empirisk og principiel/normativ afstandtagen, jf. figur 7.1. Hvis den mere holdningsmæssige afstandtagen er central, må det forventes, at der kan findes klare sammenhænge mellem parti og bestemte demokratiidealer.

TABEL 7.7.

Medlemmernes gennemsnitlige tilfredshed. 100 svarer til "Meget tilfreds" og -100 svarer til "Utilfreds". Forskellige socioøkonomiske grupper

	GENGEMSNITLIG TILFREDSHED	N
PASSIVE-AKTIVE		
Passiv (0 timer)	19	2.309
Lidt aktiv (1-5 timer)	22	1.490
Aktiv (6- timer)	17	740
ANCIENNITET		
Medlem før 1970	31	621
Medlem 1970-1979	36	776
Medlem 1980-1989	27	958
Medlem 1990-1994	17	741
Medlem 1995-1997	12	783
Medlem 1998-2001	3	1.077
ALDER		
Op til 39 år	21	1.101
40-59 år	19	2.238
60 år og opefter	19	1.689
UDDANNELSE		
-8 års skolegang	21	1.171
9-10 års skolegang	17	1.329
Studentereksamen el. l.	20	2.284
KØN		
Mænd	21	3.271
Kvinder	17	1.769

TILLIDEN TIL PARTIER - PARTIERNES RESPONSIVITET

I undersøgelser af danskernes syn på demokratiet er der som regel medtaget enkelte spørgsmål om partierne, men partierne ofres langt mindre opmærksomhed end for eksempel synet på politikere. De få spørgsmål, som findes i tidligere undersøgelser, har handlet dels om, hvorvidt borgerne har opfattet partierne som nødvendige for det politiske systems funktionsduelighed, dels om partiernes lydhørhed eller responsivitet, altså om de politiske partier tager hensyn til almindelige menneskers synspunkter, og om hvorvidt partierne er interesserede i borgernes synspunkter eller kun i deres stemmer.

Perspektivet i medlemsundersøgelsen er imidlertid et andet, idet parti-medlemmerne primært er blevet spurgt i et såkaldt indefra-perspektiv om demokratiet i deres eget parti (jf. kapitel 5), medens de kun i begrænset omfang er blevet spurgt i et udefra-perspektiv, hvor de i stedet skulle vurdere partierne i demokratiet. Konfronteret med spørgsmålet, om partierne kun er interesseret i folks stemmer, og ikke i, hvad folk mener, svarer medlemmerne som oftest, at de er uenige i påstanden (jf. tabel 7.8), men ganske store grupper af medlemmer – især i partierne på yderfløjene – er trods alt enige i påstanden og vurderer altså partiernes responsivitet som lav.

TABEL 7.8.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om partiernes lydhørhed over for vælgerne: "Partierne er generelt kun interesseret i folks stemmer og ikke i, hvad de mener". Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Helt uenig	16	20	13	15	15	9	12	9	14	12
Uenig	30	45	39	46	37	43	43	39	32	40
Hverken/eller	18	16	18	16	21	15	20	19	14	19
Enig	27	12	18	16	18	18	17	22	18	18
Helt enig	6	4	9	5	7	7	4	7	20	7
Ved ikke	3	3	3	2	2	8	4	4	2	4
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
PDI	13	49	25	40	27	27	34	19	8	27
N	631	541	614	599	485	510	567	580	513	5.015

PDI er beregnet som $(\text{"Helt uenig"} + \text{"Uenig"}) \div (\text{"Enig"} + \text{"Helt enig"})$. Lave PDI værdier er derfor udtryk for, at forholdsvis mange er enige i påstanden.

TABEL 7.9.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om partiernes lydhørhed over for vælgerne: "Parterne er generelt kun interesseret i folks stemmer og ikke i, hvad de mener". Pct.

	HELT UENIG	UENIG	HVER- KEN/EL.	ENIG	HELT ENIG	VED IKKE	I ALT	PDI	N
PASSIVE-AKTIVE									
Passiv (0 timer)	11	37	18	20	9	5	100	19	2.284
Lidt aktiv (1-5 timer)	13	43	18	19	6	1	100	31	1.484
Aktiv (6+ timer)	22	40	14	17	5	2	100	40	740
ANCIENNITET									
Medlem før 1970	10	43	15	19	8	5	100	26	597
Medlem 1970-1979	14	45	16	16	6	3	100	37	768
Medlem 1980-1989	15	40	19	18	6	2	100	31	947
Medlem 1990-1994	15	41	17	19	5	3	100	32	744
Medlem 1995-1997	14	35	19	20	9	3	100	20	773
Medlem 1998-2001	14	35	17	20	11	3	100	18	1.074
ALDER									
Op til 39 år	18	39	17	18	5	3	100	34	1.106
40-59 år	15	40	19	18	6	2	100	31	2.239
60 år og opefter	10	39	15	20	10	6	100	19	1.628
UDDANNELSE									
-8 års skolegang	10	39	15	20	10	6	100	19	1.123
9-10 års skolegang	15	40	16	18	8	3	100	29	1.329
Studentereksamen el. l.	14	39	19	19	6	3	100	28	2.280
KØN									
Mænd	14	39	16	20	8	3	100	25	3.233
Kvinder	13	41	17	17	7	5	100	30	1.753
Partierne samlet (vejlet)	12	41	19	17	7	4	100	29	4.986

PDI er beregnet som ("Helt uenig" + "Uenig") ÷ ("Enig" + "Helt enig"). Positive værdier afspejler altså tillid til partiernes responsivitet, mens negative værdier afspejler mistillid.

Når de forskellige grupper af medlemmer studeres, finder vi en tendens til, at jo mere aktive medlemmerne er, jo mere positivt ser de på partiernes lydhørhed over for borgerne. En nærliggende forklaring er, at de aktive via deres engagement selv oplever at blive hørt og få indflydelse, og derfor opfatter de også partierne som responsive. Selv denne sammenhæng mellem medlemmets aktivitetsniveau og synet på responsivitet er imidlertid ikke stærk, og heller ikke når materialet opdeles efter køn, alder osv., finder vi klare eller stærke sammenhænge i vurderingen af partiernes lydhørhed over for vælgerne.

Både i de forskellige partier og internt i de enkelte partier er der altså enighed om at afvise påstanden om mangel på responsivitet.

TILLID TIL POLITIKERNE?

Politikerleden – eller mindre prosaisk udtrykt: Mistilliden eller tilliden til politikere – er et af de områder, som forskningen har ofret speciel opmærksomhed, og især i starten af 1990'erne kom der omfattende studier (således Andersen et al., 1992). Et vigtigt resultat af disse studier er påvisningen af, at tilliden til politikere ikke er endimensional, men derimod indeholder en række forskellige elementer. Ud over generelle spørgsmål, hvor der spørges direkte til tillid/mistillid, har surveyundersøgelserne set på tre delelementer i tilliden: (1) pragmatisk tillid, som afdækker tiltroen til, at politikere er dygtige, saglige og træffer de rigtige beslutninger for samfundet; (2) moralsk tillid, som er borgernes vurdering af politikernes ordholdenhed og principfasthed, samt (3) politikernes responsivitet – eller lydhørhed – over for vælgerne eller almindelige mennesker (for en oversigt over de forskellige surveyspørgsmål, se Buch, 2003). I forhold til disse forskellige dimensioner er der i medlemsundersøgelsen kun medtaget et enkelt og generelt spørgsmål om tilliden til politikere. Der er en klar overvægt – ca. to tredjedele af partimedlemmerne har stor eller meget stor tillid til politikerne, mens en tredjedel kun har ret lille eller meget lille tillid til politikerne, jf. tabel 7.10.

Kun i de to partier yderst til højre og yderst til venstre er der klar overvægt af personer med ret lille eller meget lille tillid. Tilliden er størst i de daværende regeringspartier, mens der er noget flere skeptiske i de små midterpartier samt i Venstre og Det Konservative Folkeparti. Venstre og CD er overvejende positive, mens Kristeligt Folkeparti og Det Konservative Folkeparti er mere splittede.

TABEL 7.10.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om tillid til politikere: "Hvor stor tillid har du i almindelighed til danske politikere". Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET	BOR- GERNE
Meget lille tillid	32	6	6	4	10	12	8	10	48	9	9
Ret lille tillid	50	28	22	18	25	37	30	35	34	28	30
Ret stor tillid	15	57	61	67	57	42	54	51	13	55	55
Meget stor tillid	1	5	8	8	6	2	4	2	3	5	4
Ved ikke	2	4	3	3	2	7	4	2	2	3	2
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
PDI	-66	28	41	53	28	-5	20	8	-66	23	20
N	632	544	621	602	491	521	576	589	524	5.122	1.999

PDI udregnet som ("Meget stor tillid" + "Ret stor tillid") ÷ ("Ret lille tillid" + "Meget lille tillid"); negative værdier udtrykker altså lav tillid og positiv værdi høj tillid.

Kilde: Borgerne: Valgundersøgelsen 1998.

Som tabel 7.11 viser, er der en entydig sammenhæng mellem antal års medlemskab af partiet og tilliden til politikerne. Medlemmer med få års medlemskab er markant mere kritiske over for politikerne end mangeårige medlemmer. Det kan skyldes både større viden om politikere gennem medlemskabet og en socialisering i partierne til sådanne vurderinger, men det er imidlertid partiernes forskellige levealder, som er den egentlige forklaring. De to nyeste partier, som først har etableret deres medlemskare i 1990'erne – Dansk Folkeparti og Enhedslisten – var jo netop dem, som ovenfor afveg markant derved, at deres medlemmer havde lav tillid til politikerne.

En nærmere analyse inden for de enkelte partier (ikke vist her) afslører netop, at der ingen systematisk sammenhæng er mellem anciennitet og graden af tillid til politikere, selv om den mest kritiske gruppe i mange partier er de senest tilkomne medlemmer, dvs. medlemmer med mindre end tre års anciennitet. Hovedforklaringen på det klare billede i tabel 7.11 er altså primært forskellene i, hvor længe de forskellige partier har eksisteret, samt at flere af de nyere partier har mere kritiske medlemmer end de ældre partier (tabel 7.10) – disse to forhold tilsammen giver det entydige mønster med hensyn til anciennitetens betydning. Resten af tabel 7.11 er dog også ret entydig, idet hverken alder, køn eller uddannelse har nogen særlig betydning for graden af tillid til vore politikere.

TABEL 7.11.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om tillid til politikere: "Hvor stor tillid har du i almindelighed til danske politikere" i forskellige socio-demografiske grupper. Pct.

	MEGET LILLE TILLID	RET LILLE TILLID	RET STOR TILLID	MEGET STOR TILLID	VED IKKE	I ALT	PDI	N
PASSIVE-AKTIVE								
Passiv (0 timer)	17	32	44	3	4	100	-2	2.328
Lidt aktiv (1-5 timer)	13	32	48	5	2	100	8	1.489
Aktiv (6- timer)	13	27	52	7	1	100	19	740
ANCIENNITET Å								
Medlem før 1970	5	26	61	6	2	100	36	622
Medlem 1970-1979	8	27	56	6	3	100	27	785
Medlem 1980-1989	9	31	53	4	3	100	17	959
Medlem 1990-1994	15	33	46	3	3	100	1	744
Medlem 1995-1997	20	34	39	4	3	100	-11	782
Medlem 1998-2001	28	35	32	3	2	100	-28	1.082
ALDER								
Op til 39 år	15	29	50	4	2	100	10	1.104
40-59 år	15	34	44	4	3	100	-1	2.244
60 år og opefter	15	29	47	5	4	100	8	1.703
UDDANNELSE								
-8 års skolegang	16	31	42	6	5	100	3	1.183
9-10 års skolegang	16	31	47	3	3	100	3	1.335
Studentereksamen el. l.	14	32	48	4	2	100	6	2.287
KØN								
Mænd	15	31	47	5	2	100	6	3.276
Kvinder	14	32	45	4	5	100	3	1.787
Partierne samlet (vejlet)	9	28	55	5	3	100	23	5.122

PDI udregnet som ("Meget stor tillid" + "Ret stor tillid") ÷ ("Ret lille tillid" + "Meget lille tillid"). Positive værdier udtrykker altså overvægt af tillid, negative værdier overvægt af mistillid.

KONKLUSION

Partimedlemmer er ikke, som folk er flest. Det var påstanden, som indledte dette kapitel, men konklusionen må faktisk på flere punkter blive den stik modsatte: Partimedlemmernes demokratiske holdninger er næsten identiske med befolkningens som helhed.

- I forhold til de tre demokratiske idealmønstre fordeler borgere og partimedlemmer sig med 40 pct. bag deltagelsesmodellen og 20–30 pct. bag såvel repræsentations- som beskyttelsesmodellen.
- Fire ud af fem partimedlemmer er ligesom det store flertal af befolkningen tilfredse eller meget tilfredse med det danske demokrati. Det er i modsætning til 1980'erne og især 1970'erne, hvor op til halvdelen af danskere var utilfredse eller meget utilfredse med demokratiet.
- To ud af tre partimedlemmer har tiltro til, at partierne er interesserede i borgernes meninger og ikke blot i borgernes stemmer.
- To ud af tre partimedlemmer har generel tillid til politikerne, hvilket er en lidt mere positiv vurdering, end vi ser hos borgerne.

Ses der på tværs af de fire udvalgte dimensioner i de demokratiske holdninger, er der kun få markante forskelle internt i partierne, når man ser på betydningen af faktorer som køn, alder, anciennitet og uddannelse, mens der findes langt større forskelle mellem partierne. Forskelle mellem køn, alder osv. er også små internt i de enkelte partier, hvilket peger i retning af, at partierne i højere grad tiltrækker forskellige typer af medlemmer med forskellige demokratiske holdninger, end de tiltrækker bestemte typer af borgere på køn, alder osv. – og det peger umiddelbart heller ikke på, at der sker en stærk socialisering i partierne til bestemte holdninger, selv om det jo er et reelt problem, at mange har forladt partierne og derfor ikke indgår i undersøgelsen. De to vigtigste konklusioner er:

- Venstrefløjens medlemmer støtter massivt deltagelsesmodellen, mens den yderste højrefløjens medlemmer især slutter op om beskyttelsesmodellen. Midterpartierne og Venstre og Det Konservative Folkeparti er domineret af repræsentations- og deltagelsesmodellerne, selv om Det Radikale Venstre dog afviger fra dette overordnede mønster med sin forholdsvis store opbakning til deltagelsesmodellen.
- Den generelle demokratiske tilfredshed, tiltroen til partiernes lydhørhed og tilliden til politikerne er udbredt undtagen blandt Enhedslistens og

Danske Folkepartis medlemmer, hvor utilfredsheden står stærkere eller er helt dominerende.

Mere specifikke konklusioner er:

- Jo lavere alder og jo højere uddannelse, jo mere støtte til deltagelsesmodellen.
- Jo mere aktive partimedlemmerne er, jo større er deres tiltro til partiernes lydhørhed og tillid til politikerne.
- Tilliden til politikerne er størst i regeringspartierne og mindst på yderfløjene.

Spørgsmålet i kapitlets start – om medlemmerne er demokratiets fanebærere eller stormtropper – må besvares med et hverken/eller. For medlemmerne kan holdningen opsummeres på samme måde som for borgerne: Skeptisk støtte. På midten er støtten dominerende, mens skepsissen dominerer på fløjene. I et historisk perspektiv er tilfredsheden med det eksisterende, overvejende repræsentative system stor, mens deltagelsesmodellen fremstår som det stærkeste alternativ. Det skal utvivlsomt også ses i sammenhæng med nogle af de reformer, som er blevet gennemført i løbet af 1980'erne og 1990'erne: Brugerbestyrelser, forskellige råd for henholdsvis ældre, unge og indvandrere, bruger- og borgerundersøgelser osv. Dette har både kunnet føre til øget tilfredshed og til, at borgerne herigennem er blevet opdraget til og vænnet til mere deltagelse.

Et væsentligt problem er imidlertid, at tidligere undersøgelser har vist begrænset opslutning til konkrete deltagelsesdemokratiske reformforslag (Svensson, 1992; 1994; 1999), og at borgernes adfærd i allerede etablerede deltagelsesdemokratiske reformer desuden er præget af begrænset og også faldende aktivitet – den fortsat faldende valgdeltagelse ved valg til skolebestyrelser er her et illustrativt eksempel.